

ПОРІВНЯЛЬНА ПЕДАГОГІКА

УДК 37.018(4)

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОМАШНЬОЇ ОСВІТИ У ПОЛЬЩІ

І.Л.Кравець

Анотація. У статті розкрито сутність поняття «домашня освіта»; з'ясовано, що вона є невід'ємним компонентом альтернативної освіти у Польщі; вказано на переваги і недоліки домашньої освіти.

Ключові слова: альтернативна освіта в Польщі, домашня освіта, родина.

Аннотация. В статье раскрыта сущность понятия «домашнее образование»; выяснено, что оно является неотъемлемым компонентом альтернативного образования в Польше; названы преимущества и недостатки домашнего образования.

Ключевые слова: альтернативное образование в Польше, домашнее образование, семья.

Summary. In the article it is disclosed the essence of the concept of "home education"; it is found that home education is an integral component of alternative education in Poland.

Key words: alternative education in Poland, home education, family.

Постановка проблеми та аналіз попередніх досліджень. Особливе місце серед освітніх альтернативних пропозицій займає домашня освіта. Це відносно нове педагогічне явище у Польщі, тому в енциклопедичних виданнях та словниках, опублікованих польською мовою, відсутнє визначення даної дефініції. Найстисліше визначення поняття «домашня освіта» (home schooling) надається у словнику Вебстера, а саме: "практика навчання своїх дітей вдома", яка базується на незалежних проєктах певних родин, в яких батьки, піклуючись про своїх дітей, беруть на себе повну відповідальність за їхню освіту, виховання і соціалізацію [8]. У цьому ракурсі привертають увагу праці польських науковців М.Будайчака, П.Бартосика, П.Закревського, Б.Сліверського. Проте українськими науковцями комплексне дослідження домашньої освіти як невід'ємного компонента в системі альтернативної освіти в Польщі досі не здійснювалося.

Метою статті є визначення концептуальних засад домашньої освіти у Польщі та розкриття переваг і недоліків застосування такої практики у родині.

Виклад основного матеріалу. Терміном «домашня освіта» позначаються заходи, що проводяться в домашньому середовищі поза шкільними установами, за допомогою вільно обраних методів, засобів і технологій. Домашня освіта включає:

- обов'язок батьків виховувати та навчати своїх дітей;
- навчання, для якого головною базою є родинний будинок і яке відбувається під наглядом батьків;
- план навчання, який можна застосувати згідно з потребами та відповідною ситуацією;
- навчання у домашньому середовищі замість шкільного класу;
- участь родини в житті місцевої спільноти;
- користування загальнодоступними дидактичними посібниками [1, с.4].

Привертає увагу праця доктора Стефана Левандовського «Потреба відбудови домашньої освіти в польських родині у ХХІ сторіччі» (2010), в якій він зазначає, що «домашня освіта як процес навчання та виховання дітей в родині до самостійної екзистенції у суспільстві є генетично старша від шкільної освіти, організованої суспільними закладами і державною владою» [4, с.289].

До певної міри викликає інтерес і те, що у розвинених країнах, таких як США, Великобританія, Канада, Угорщина, Австрія та Японія, навчання вдома як один із шляхів поширення альтернативної освіти, є легальним і чудово співіснує з традиційною освітою. Наприклад, в Англії поширили домашню освіту (home education) в такій мірі, що батьки не повинні нікому повідомляти про своє рішення навчати дітей вдома (мова йде про понад 100 тисяч британських сімей, чий діти навчаються вдома). Є країни, де навіть Конституція гарантує право на домашнє навчання, як, наприклад, в Ірландії.

Найбільшого розвитку домашня освіта (homeschooling) здобула у США. За даними Національного американського науково-дослідного інституту домашньої освіти (NHERI), у 2010 році понад 2,5 мільйона дітей шкільного віку навчалися вдома і їхня кількість збільшується з кожним роком [5].

У Польщі ситуація дещо інша. Домашня освіта у цій країні перебуває на стадії розвитку. У 2009 році було відомо біля 40-50 учнів, які користувались такою можливістю альтернативної освіти.

За даними Головного Статистичного Уряду Польщі (Główny Urząd Statystyczny), у 2011/2012 навчальному році кількість учнів, що виконували освітній обов'язок поза школою за згодою директора, становила 304 особи в основній школі і 145 осіб у гімназії. Нами встановлено, що це 0,01% від загальної кількості дітей, які навчалися у даних типах шкіл у Польщі. Найбільше дітей було у Поморському воєводстві (132 та 174 учнів відповідно), у Мазовецькому (30 та 3 дітей), а також у Велькопольському (27 та 6 дітей) і Люблінському воєводстві (25 та 23 дітей) [3].

Натомість доктор Марек Будаїчак, який є піонером домашньої освіти у Польщі і проводить постійні дослідження, безпосередньо отримуючи дані зі шкіл, які співпрацюють з багатьма родинами домашньої освіти, зауважує, що у 2012 році їхня кількість зросла до 1200 дітей.

Таким чином, домашня освіта є предметом запеклих дискусій батьків і зацікавлених фахівців – учителів, педагогів та соціологів. Крім того, сформувалися товариства, організації членів домашнього навчання, які проводять різні конференції на тему домашньої освіти. У книжкових магазинах почала з'являтися професійна література щодо домашнього навчання, підручники для учнів та батьків.

Варто зазначити, що у польському законодавстві питання про освіту в домашніх умовах є складними і сумнівними. У книзі "Навчання вдома" доктор Марек Будаїчак намагається пояснити відсутність ясності щодо законності домашнього навчання в Польщі. Після тривалого і ретельного розгляду він зазначає, що: «Навчання вдома є законним у Польщі, але за визначених умов» [2, с.52]. Ці вимоги викладені в розділі 8 Статті 16 Законом «Про Систему Освіти» від 1 вересня 1991 року і Законом від 19 березня 2009 року внесені доповнення [6; 7]. У Законі зазначено, що на прохання батьків директор відповідного державного або недержавного закладу, а саме: дошкільної установи, початкової школи, гімназії і післягімназійної школи, до якої була зарахована дитина, може прийняти рішення про виконання дитиною відповідного шкільного обов'язку поза шкільним закладом, шкільним відділом або іншою формою дошкільного та шкільного навчання.

Дозвіл, передбачений у розділі 8, може бути виданий, якщо:

1) заява про прохання надання дозволу була внесена батьками до 31 травня;

2) до заяви додано:

а) аналіз психолого-педагогічної служби;

б) заява батьків щодо забезпечення дитині можливостей для опанування навчальної програми, яка діє на даному етапі навчання;

в) зобов'язання батьків у тому, що дитина, яка виконує шкільний обов'язок поза школою, здаватиме щорічні класифікаційні іспити, викладені у розділі 11.

Розділ 11 передбачає, що дитина, яка виконує свій освітній обов'язок поза школою, отримує свідоцтво про закінчення окремих класів даної школи після здачі класифікаційних іспитів у рамках основного навчального плану, який діє на даному етапі освіти, узгоджений на даний шкільний рік з директором школи, і здійснюється у відповідності з нормативними актами через школу, в якій директор дозволив виконання шкільного обов'язку поза школою.

У розділі 12 зазначається, що річна й остаточна класифікація учня, який виконує шкільний обов'язок поза школою, відбувається у відповідності з нормативними актами.

Далі у розділі 13 зазначається, що дитина, яка виконує шкільний обов'язок поза школою, має право брати участь у шкільних позакласних заходах школи.

«Закон про Освіту» надає право на вилучення дозволу, викладеного у розділі 8, яке відбувається:

1) на прохання батьків;

2) якщо дитина без поважних причин не приступила до класифікаційних іспитів, або не здала щорічні класифікаційні іспити;

3) у випадку надання дозволу з порушенням закону [6].

У заяві Уповноваженого з Прав людини та Уповноваженого з Прав дитини від 16 січня 2007 року, зазначається, що директор школи не може не задовольнити заяву батьків щодо навчання дітей вдома.

За даними Марєка Будаїчака, директори шкіл все більше реагують позитивно на бажання батьків навчати своїх дітей вдома, оскільки школа у даному випадку також отримує додаткові кошти.

Згідно розпорядження Міністерства Народної Освіти і Спорту Польщі (MENiS) від 30 квітня 2007 року щодо умов та методів оцінювання, класифікації та переведення учнів, а також проведення заліків та іспитів у державних школах у § 17 р.4 п.2 зазначається, що «класифікаційний іспит також здає учень,

який здійснює шкільний обов'язок поза школою» [7]. При цьому у п.5 наголошується, що «класифікаційний іспит, який проводиться для учнів, що навчаються поза школою, не включає наступних предметів: техніки, мистецтва, музики, фізичної культури та варіативних навчальних предметів» [7].

До обов'язкових предметів на I та II етапах навчання (тобто, основної школи), з яких діти щороку повинні здавати іспити, належать: польська мова, іноземна мова, історія і суспільство, природознавство, математика, виховання до життя в родині та етика. На III та IV етапах навчання (тобто, гімназії та післягімназійних шкіл, закінчення яких дає можливість отримати Аттестат після здачі матурального іспиту) до попередніх предметів додаються: біологія, географія, хімія, фізика, інформатика, безпека життєдіяльності, основи підприємництва та знання про культуру. Зі змістом кожного з предметів Державної навчальної програми батьки, які навчають своїх дітей вдома, можуть ознайомитись на офіційному сайті Міністерства Народної Освіти і Спорту.

Також дитині не ставиться оцінка за поведінку, що, на думку Марека Будайчака, становить певну проблему. Наприклад, діти домашньої освіти часто мають високі результати з класифікаційних іспитів, проте, відповідно до «Закону про Освіту» після здачі матурального іспиту, вони не можуть отримати Аттестат з відзнакою, тому що для цього необхідна також висока оцінка за поведінку. Як зазначає науковець, це ще один приклад суперечливого польського законодавства щодо учасників процесу домашньої освіти [2, с.53]. Хоча на практиці директори деяких навчальних закладів йдуть на поступки і діти отримують Аттестат з відзнакою.

Класифікаційний іспит проводиться у письмовій або усній формі і дата проведення має бути узгоджена з учнем та його батьками (або законними опікунами). Згідно з розділом 11, класифікаційний іспит проводиться комісією, призначеною директором школи, в якій було дозволено учневі виконувати свій шкільний обов'язок поза школою. До складу комісії входять:

1) директор школи або інші вчителі, які займають у даній школі керівні посади – в якості голови комісії;

2) вчителі навчальних предметів, призначених шкільним планом для відповідного класу.

Згідно з р.12, голова комітету погоджує з учнем, який навчається поза школою, та його батьками кількість предметів, з яких учень може скласти іспити протягом одного дня. У ході проведення класифікаційного іспиту можуть бути присутніми – в якості спостерігачів – батьки (законні представники) дитини. Після проведеного класифікаційного іспиту складається протокол, який, зокрема, включає:

1) імена та прізвища вчителів, а також склад комісії;

2) дату класифікаційного іспиту;

3) завдання (вправи) іспиту;

4) результати класифікаційного іспиту та отримані оцінки.

До протоколу додаються письмові роботи учнів та коротка інформація щодо їхніх усних відповідей. Протокол додається до оціночного листа учня. Згідно р.16, у випадках некласифікації учня з навчальних предметів у документах замість оцінки пишеться «некласифікований» [7].

Таким чином, якщо батьки в Польщі бажають навчати свою дитину вдома, їм необхідно:

а) подати відповідну заяву на ім'я директора місцевої державної школи;

б) якщо директор згоден з пропозицією – виконати, відповідно до закону, ряд умов;

в) дотримуватися вимог, пов'язаних зі щорічними іспитами.

Навчання вдома у Польщі, в основному, практикується на етапі початкової та середньої школи від 6 років, але на будь-якій стадії навчання. Також дитина може в будь-який час продовжити навчання в школі. Варто зазначити, що у випадку, коли дитина повертається назад до школи після невдалої спроби навчатися вдома, емоційні витрати на повторну адаптацію в школі несе винятково дитина. Усвідомлення цього факту послаблює ентузіазм деяких батьків навчати дітей вдома.

Кожен з батьків, за умови дотримання принципів, визначених директором школи, має право навчати свою дитину вдома, або найняти для цього вчителів і вихователів. Саме на батьках лежить відповідальність за самоорганізацію часу навчання їхньої дитини. Батьки також несуть відповідальність за належну підготовку місця дитячої праці, тобто необхідне обладнання, підручники, навчальні посібники та інше.

Провівши безпосереднє спостереження за окремими родинами у Польщі, які навчають своїх дітей вдома, та зіставивши здобуті дані, ми виявили певні спільні риси, а саме:

1. Обоє з батьків активно беруть участь у навчанні дітей вдома, хоча головну роль вчителя виконує мама. На долю батька припадає біля 10% від загального часу навчання.

2. Навчання вдома дозволяє застосувати широкий спектр програм, засобів та методів навчання

відповідно до індивідуальних потреб та умов при використанні як готових, так і власних матеріалів і посібників.

3. Деякі родини повністю використовують куплені матеріали, в той час як інші надають перевагу менш формальному підходу.

4. Уроки зазвичай тривають від трьох до чотирьох годин щоденно плюс додатковий час на самостійну роботу дітей, який змінюється відповідно до їхнього віку.

5. Більшість дітей, які навчаються вдома, мають невеликий контакт з державними школами. Проте деякі діти беруть участь у певних заняттях, організованих школою, наприклад: спортивних, музичних, театральних секціях, а інколи приходять на заняття до школи з вибраних предметів.

6. Програма навчання вдома охоплює широкий спектр предметів, а особливо письмо, читання, математику, іноземні мови та природничі науки.

7. Еластичність домашньої освіти дозволяє дітям і молоді приймати участь у суспільній праці, спеціальних проектах, подорожувати, розвивати індивідуальні здібності і т.д.

8. Навчання вдома охоплює принаймні початкове навчання, але більшість батьків планує вчити дітей вдома до кінця середньої школи.

9. Родини, що беруть участь у домашньому навчанні, мають у середньому по троє дітей.

10. 90% родин, що займаються домашньою освітою, це повні родини.

11. Домашня освіта зазвичай розпочинається для дитини у 6 років.

12. Переважна більшість батьків, які займаються домашньою освітою, отримали вищу освіту, або навчалися у Вищих навчальних закладах. Половина з батьків має принаймні ліцензіат.

13. Понад 60% родин беруть участь у релігійних практиках. Більшість з них – католики, протестанти та інші.

14. Дохід на члена родини наближається до середнього доходу країни (за даними Головного Управління Статистики від 04.06.2013 р. він складав 1270 злотих на особу), хоча також є родини з дуже низькими і з дуже високими доходами.

Отже, можна дійти висновку, що родини, які застосовують домашню освіту на практиці, є «звичайними». Від інших батьків їх відрізняють лише погляди на освіту, певна визначена філософія життя та ставлення до інституціонального шкільництва.

Таким чином, аналізуючи науково-педагогічну літературу та враховуючи наші спостереження у контексті досліджуваної проблеми, ми визначили наступні переваги і недоліки домашнього навчання.

Переваги: індивідуальний підхід до кожної дитини; дитина у навчально-виховному процесі є найважливішою; батьки присвячують дитині більше часу; зміцнення зв'язків між батьками і дітьми (зміцнення родини); ефективність; спокійна і тепла атмосфера; не потрібно виходити з дому; не існує суперництва і конкуренції; покращення організації часу (він не витрачається на дисципліну, порядок у класі і т.п.); врахування потреб і можливостей дітей, які страждають на аутизм, слабких учнів, а також обдарованих дітей.

Недоліки: висока вартість; мало контактів з однолітками, недостатній обмін досвідом, порушення процесу соціалізації; нерідко необхідна здорова конкуренція між учнями; відсутність конкретних правил, що стосуються учнів домашніх шкіл; діти, які навчаються вдома, згідно з польським законодавством, повинні щороку складати іспити; юридичні та бюрократичні труднощі.

Висновки. Дослідження домашньої освіти у Польщі дозволило виявити, що вона займає серед альтернативних пропозицій особливе місце. Процес освіти здійснюється в ній поза інституціональним контекстом школи. У статті наголошено, що домашня освіта кинула виклик фундаментальним принципам школи, оскільки стала однією з форм альтернативної освіти, в якому здійснюється радикальний розрив із системними функціями школи. Одночасно «технічні» альтернативні принципи освіти можуть бути використані і з успіхом застосовуються у рамках домашньої освіти, так само, як і деякі традиційні.

Література

1. Bartosik P. Edukacja domowa a szkolnictwo publiczne – spór o edukacyjną wolność/ Pawel Bartosik//Gazeta szkolna.- 2009.- № 23/24 (453/454). – s.1,4,8.
2. Budajczak M. Edukacja domowa [pedagogika alternatywna]/Marek Budajczak.- Gdańsk: GWP, 2004.-162 s.
3. Główny Urząd Statystyczny. Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2011/2012. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/e_oswiata_i_wychowanie_2011-2012.pdf
4. Lewandowski S. Potrzeba odbudowy edukacji domowej w rodzinach polskich w XXI wieku/ Stefan Lewandowski // Edukacja domowa w Polsce. Teoria i praktyka/ pod red. Marzeny i Pawła Zakrzewskich. – Warszawa: “Adam”, 2010. - 497 s. 362 c.277
5. NHERI [Електронний ресурс]./ National Home Education Research Institute. – Режим доступу: www.nheri.org

6. Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty. [Електронний ресурс].- Режим доступу: www.edukacjadowa.pl/prawo.html
7. Ustawa o systemie oświaty z dnia 19 marca 2009 roku [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://bip.men.gov.pl/men_bip/akty_prawne/ustawa_2009
8. Webster's Encyclopedic Unabridged Dictionary. – New York, 1996.- 2256 s.